# GHEORGHE PANAITEANU-BARDASARE — DATE NOI ŞI PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA FONDAREA PINACOTECII NAŢIONALE DIN IAŞI

MARIA PARADAISER

Ideea organizării unui muzeu de pictură și a unei şcoli de arte frumoase la Iași îl preocupa pe Gheorghe Panaiteanu-Bardasare încă de pe vremea cînd se afla la München. După cum ne relatează el însuşi, în anul 1846 a primit de la Scarlat Vârnav — înflăcărat patriot român, student pe-atunci la Paris — catalogul unei colecţii de tablouri flamande, olandeze, franceze, italiene și spaniole pe care acesta le cumpărase, la 20 decembrie 1845, în capitala Franţei, cu prilejul licitării celebrei colecţii de artă a marchizului Aguado de Las Marismas [1]. O dată cu acest catalog, Scarlat Vârnav i-a trimis și o scrisoare, „. . .rugîndu-l să-i comunice ce trebuie să facă cu acele tablouri . . . la care epistolă, Panaiteanu i-a răspuns : să puie cu ele temelia fundamentală a unui muzeu de tablouri în capitala Moldovei, spre eterna sa memorie“[2]. Conformîndu-se, Vârnav donează în 1847, Epitropiei învăţăturilor publice din Iași, colecţia sa de artă, compusă din 15 picturi atribuite unor celebri maeștri europeni — ca Rubens, Murillo, Eustache Le Sueur, Philippe de Champaigne, Teniers ş.a. — „cu speranţa că se va forma măcar cu încetul o galerie naţională de tablouri“[3]. Acesta este primul demers eficient făcut de Gheorghe Panaiteanu-Bardasare în vederea organizării Muzeului de artă din Iași. Acţiunile sale pentru realizarea acestui ţel vor dobîndi însă un caracter mult mai susţinut şi sistematic după ce va reveni în ţară. Sosind la Iaşi, în luna iunie 1858, el se adresează, în repetate rînduri, Ministerului Instrucţiunii Publice cu „petiţiuni“ prin care solicită să fie angajat „la orice îi va pare (ministerului) capabel de a-l servi“[4]. La aceste „petiţiuni“, al căror obiect pare indefinit la prima vedere, el anexează însă de fiecare dată şi „hîrtii atingătoare . . . despre muzeul de pictură şi . . . despre înfiinţarea unei şcoale în frumoase arte“, de fapt proiecte ale celor două instituţii, pe care se oferea să le organizeze, „dacă Onoratul Minister se va pătrunde de necesitatea . . . lor și va avea încredere în micile (sale) cunoştinţe, cum şi în soliditatea carac-

[1] „Catalogue d'une collection de tableaux anciens des écoles Flamande, Hollandaise, Française, Italiene et Espagnole. Dependant de la succesion de M. la Marquis de Las Marismas et dans la vente aura lieu par suit de son deces le vendredi 19 et Samedi 20 Decembre 1845, à une heure dans la galerie Rue Grange — Batelière Nr. 12, Paris „(Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Minist. Instr. Publ. și al Cultelor, ds. 426/1893. f. 113—114).

[2] Arh. St. Bucureşti, Minist. Instr. Publ. și al Cultelor, ds. 426/1893. f. 114.

[3] Arh. St. București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 262/1850, f. 1.

[4] Arh. St. Iași, Fond 183, ds. 1/1859—1864, f. 9.

terului" său[5]. Pînă să fie angajat, vreme de doi ani el este nevoit să trăiască din pictură, din „practicarea fotografiei și a panotypiei"[6] și chiar din împrumuturi. În 1859, spre exemplu, după ce declara într-o nouă petiție că își pune„... la dispoziția guvernului ale sale mijloace", solicita Ministerului Instrucțiunii „să i se rînduiască un împrumut de 200 galbeni, cu condiția de a i se trage pe rînd din leafa ce i s-ar face ca profesor de pictură la institutele publice"[7]. Rezultă de aici că, pe de o parte, mijloacele sale de existență nu erau sigure deocamdată, iar pe de altă parte că Ministerul îi oferise totuși perspectiva unei viitoare angajări, nerealizabilă pentru moment deoarece vechile forme de învățămînt artistic organizate de Asachi se desființaseră, iar altele noi încă nu apăruseră. În aceeași situație se afla și Gheorghe Năstăseanu, fostul său coleg de la „clasul de zugrăvitură", care, întorcîndu-se din străinătate, cam în același timp cu el, înainta, de asemenea, Ministerului Instrucțiunii Publice din Iași, proiecte „pentru formarea unui Muzeu național în arta picturii"[8], tratînd totodată cu V. Alexandrescu-Urechia, șeful Secțiunii I din același minister, problema restaurării tablourilor donate de Scarlat Vârnav, care, datorită unor condiții de conservare cu totul necorespunzătoare, au suferit avarii atît de grave încît nu puteau să „compară într-o galerie publică fără a fi restaurate"[9]. Cu această ocazie și el solicita „Onorabilului Ministriu să binevoiască a-i anticipa o mică sumă de 20 galbeni, cerîndu-i-se cheltuieli neapărate la o asemenea întreprindere"[10].

După Unirea Principatelor Române situația devenise favorabilă realizării proiectelor inițiate de Gheorghe Panaiteanu-Bardasare și Gheorghe

---

[5] Idem.

[6] Cf. Arh. St. Iași, Fond 183, ds. 1/1864, f. 256.

[7] Cf. Eugen Pohonțu, „Începuturile vieții artistice moderne în Moldova", Ed. Meridiane, Buc., 1976, p. 58,

[8] Iată proiectul lui Gh. Năstăseanu:

„I. Singurul local la noi este Cabinetul de Istorie Naturală, acolo sînt saloane de o vastitate cerută pentru formarea unui muzeu, fiind că acel ce va fi însărcinat cu formarea galeriei va putea combina distanța și lumina cerută.

II. În Galeria Națională nu se vor primi decît tablouri originale de autori cu reputație, căci primind mediocrități vom forma răul gust, vom introduce barocul purismului și ...manieratul; pentru tablourile sau copii făcute de către indigeni (adică de pictori români — n.n.M.P.) va fi o sală expre, fiind că nu-i cantitatea care subtilizează talentele ci stilul, metoda și meritul;.. Tablourile ce se află în gimnaziul nostru sînt cea mai mare parte clasice precum poate certifica specific și catalogul lor, cu toate însă ele nu pot compara într-o galerie publică fără a fi restaurate.

III. Portretul lui Mihai cel Mare, Ștefan și Vasile Vodă vor fi cele întîi care vor compara în galeria națională.

IV. Muzeul Național va fi consiniat unei persoane competente care persoană va depune o garanție la Onor Minister, nu mai puțin el va fi survelat de corpul membrilor Muzeului Național, cari membri vor fi recrutați și autorizați de Minister, ei vor fi dintre patrioții competenți în frumoasele arte și cu bine volontăți pentru patria lor.

V. Un costode sau păzitorul Muzeului care să cunoască cel puțin limba franceză îngrijind și de buna curățenie a Muzeului care să fie vizibil de la 9 pînă la 4 după ameaze atît pentru admiratori, cît și pentru cei ce vor voi să copieze. G. Năstăsanu", Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, 5—6—7; Claudiu Paradais, „Valori ale picturii universale în Muzeul de artă din Iași". Comitetul de cultură și educație socialistă al jud. Iași, 1972, pp. 23—25.

[9] Cf. Arhivele Statului București, Fond Minist. Cult. și Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, f. 6.

[10] *Idem*, f. 27 (această scrisoare a lui Gh. Năstăseanu este datată: „1860, iunie 8 zile, Iași").

Năstăseanu. În fruntea ţării se aflau oameni luminaţi ca Alexandru Ioan Cuza şi Mihail Kogălniceanu, cel din urmă fiind pe-atunci prim-ministru şi ministru ad-interim al Instrucţiunilor Publice, dar şi un mare iubitor de artă, posesor al unei impresionante colecţii de pictură universală şi de artă românească veche. Sprijinind cu autoritatea sa propunerile celor doi pictori, ca şi demersurile insistente şi bine argumentate ale lui V. Alexandrescu-Urechia[11], concomitente şi corelate în mod deliberat, probabil, cu ale primilor, Mihail Kogălniceanu convinge Adunarea legislativă a ţării, în şedinţa din 30 iunie 1860, să voteze „înfiinţarea unui muzeu de pictură, adăugînd“ în bugetul ţării, la capitolul VI, sumele necesare „pentru remunerarea personalului acestuia“ „compus din un director cu un salariu anual de 12.000 lei, un custode plătit cu un salariu anual de 2.400 lei şi un servitor cu un salariu anual de 1.200 lei. S-a mai prevăzut, de asemenea, o sumă de 13.700 lei pentru cumpărarea de tablouri şi încadrări cu rame“[12], hotărîndu-se totodată ca „Guvernul să însărcineze pe dl. Panaiteanu şi dl. Năstăseanu cu compunerea de tablouri naţionale“ în vederea înzestrării viitoarei galerii[13].

Pentru elaborarea proiectului de organizare a Muzeului, ca şi pentru postul de director al acestuia a fost preferat Gheorghe Panaiteanu-Bardasare. Ca urmare, el este invitat în ziua de 27 iulie 1860 la Minister „în calitate de pictor român“ pentru „a combina organizarea unui asemenea aşezămînt“[14]. După propria-i relatare, „Proiectul pentru fundarea primului Muzeu de tablouri“, prezentat de el atunci, a primit aprobarea lui Mihail Kogălniceanu „fără modificare“[15]. Cîteva săptămîni mai tîrziu, la 20 august 1860, acelaşi înalt demnitar îl recomanda lui Alexandru Ioan Cuza pentru „postul de director al Muzeului... cu un salariu anual de 12.000 lei“[16], recomandare în urma căreia se emite ordonanţa domnească nr. 9223 din 29 august 1860, prin care „D-lui Baltasar Panaiteanu este întărit în postul de directore al Muzeului din Moldova cu speciale îndatoriri: de a restaura tabloanele actuale ale acestui muzeu, de a completa albumul naţional şi de a preda deocamdată la şcoala de pictură şi sculptură ce se va înfiinţa“[17].

---

[11] *Ibidem*, filele 1 ; 11 ; 23 ; 24—25.

[12] Cf. Arhivele Statului Iaşi, Fond 183, ds. 1/1871, f. 152.

[13] Cf. V. Vasilovici, „Valori de artă românească. Achiziţii din ultimele două decenii 1951—1970. Catalog, Muzeul de artă Iaşi, 1970, p. 12.

[14] Cf. Arhivele Statului Iaşi, Fond 183, ds. 1/1859—1864, f. 52.

[15] *Idem*, f. 256 (Din păcate nu se cunoaşte acest proiect pentru a-l compara cu cel întocmit de Năstăseanu şi pentru a vedea de ce a fost preferat al lui Gh. Panaiteanu).

[16] Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Fond Minist. Cult. şi Instr. Publ., Moldova, ds. 518/1859, f. 78.

[17] *Idem*, f. 79 ; M. Kogălniceanu, „Prescriptum verbale“, rev. „Ateneul Român“, nr. 1 Iaşi, septembrie, 1860, p. 12. (Potrivit unor informaţii, pictorul avea de gînd să reproducă — în acest album — „17 portrete, 13 documente, 6 sigiluri şi 8 scene istorice, care toate ar fi avut rostul lor în cunoaşterea istoriei romînilor“. Din aceeaşi sursă aflăm în detaliu tot ce urma să cuprindă «Albumul Naţional»:

„I. Portrete.

1 Ion Ignatie ducele Valahiei — de pe o pictură originală în stilul bizantin din 1150.

2 Matei Coroiu — de pe o calcografie a timpului.

3 Mihai Viteazu — calcografie de Sadeler, 1601. Adevăratul portret a lui Mihai aflat de N. Bălcescu în Biblioteca din Paris.

4 George Ştefan Răzvanul — calcografiat de Böner.

Considerîndu-l pe Panaiteanu mai indicat pentru funcţia de director al Muzeului, probabil datorită firii sale ponderate, spiritului său metodic şi tenacităţii de care era capabil, Mihail Kogălniceanu preţuia în acelaşi timp şi talentul lui Gheorghe Năstăseanu, pe care nu-l putea lăsa în afara acţiunilor de ctitorire a unui asemenea aşezămînt. Lui i-a rezervat însă o altă misiune. Într-un „Prescriptum-verbale" din 12 august 1860, el prevedea — la sugestia lui Panaiteanu, desigur — că „pe lîngă Muzeul nou înfiinţat . . . se va organiza un început de școală de pictură și sculptură", pentru care, „spre a se putea forma modele . . . după tabloanele clasice, pe de o parte se va aduna o colecţiune de stampe şi copii de statui în ipsos", mai cu seamă după cele ale antichității greceşti, „cum şi un model de anatomie tot din ipsos, iar pe de altă parte, *pentru copierea de tablouri clasice, se va trimite în Italia și pe la diferite alte muzee pe D. G. Anastaseanu (= Năstăseanu), căruia i se va da un stipendiu*

---

[5] Vasile Lupu depins de Wosterweld şi calcografiat de Hondius, 1651.
[6] Maria, fiica lui Vasile Lupu şi soţia lui Ion Radziwill de pe o stampă a timpului din Theatrum Europeum.
[7] Ştefan Georgizza, depins de Blouen şi calcografiat de K. Bianchi.
[8] Mihne Vodă, depins şi calcografiat de E. Wideman, 1651.
[9] Constantin Şerban Basarab, depins de Blouen şi calcografiat de K. Bianchi, 1654.
[10] Giorgie Grigore Ghica, depins de I. Toorcuvliet şi calcografiat de G. Bouttatos Univer, 1664.
[11] Ion Giorgie Ghica, calcografiat de E. Meysens, 1663.
[12] Dimitrie Cantemir.
[13] Constantin Brîncoveanu.
[14] Grigore Ghica bătrînul.
[15] Neculau Mavrocordat.
[16] Alexandru Calimach.
[17] Daniel Apostolu.
II. Documente.
[1] Uricarul latinesc a lui Mircea, cu sigiliu.
[2] Asemene.
[3] Uricarul lui Ştefan cel Mare, cu sigiliu.
[4—5] Asemene.
[6] Uricarul lui Bogdan fiul lui Ştefan, cu sigiliu.
[7] Scrisoarea lui Ştefan Tomşa cu facsimile şi sigiliu.
[8] Facsimile a lui Despot Vodă, 1561.
[9] Uricarul lui Petru cel Şchiop cu sigiliu, 1579.
[10] Scrisoarea lui George Ghica din 1658, cu sigiliu şi facsimile.
[11] Scrisoarea lui Ion Ștefan din 1639, cu facsimile.
[12] Asemene din 1665.
[13] Uricul cu facsimile a lui Vasile Lupu.
III. Sigiluri.
[1—3] Sigiliu lui Mircea.
[4—5] Sigiliu lui Ștefan cel Mare.
[6] Sigiliu lui Petru Rareş.
IV. Scene istorice:
[1] Asediul Tîrgoviştei la 1595, de pe o calcografie a timpului.
[2] Bătălia de la Obertin de pe o calcografie a timpului.
[3] Bătălia de la Wiszniawicki cu turcii şi de la Chotin din 1673, de pe un relief de fildeş.
[4] Bătălia de la Chotin, de pe o calcografie a timpului.
[5—7] Detailurile acestei bătălii.
[8] Prinderea lui Cloşca, de pe o calcografie a timpului" (Cf. Ioan Bacila, „Pictori români din sec. XIX; C. Petrescu — 1848 — G. Bardazar-Panaiteanu — 1860 — ", Universul literar nr. 20/1927, p. 316).

*anual de 12.000 lei* (subl.n.—M.P.), punîndu-i-se îndatorirea a înfăţişa guvernului atestate formale din partea autorităţilor competente locale pentru *intocmai copierea tabloanelor* de pe care va trimite guvernului copii"[18]. În acelaşi „Prescriptum-verbale", Mihail Kogălniceanu mai preciza, printre altele, că „Muzeul de pictură se va deschide în localul specialmente afectat pentru muzeu, bibliotecă şi facultăţi", adică în palatul hatmanului Alecu Rosetti Roznovanu, cumpărat de stat încă din luna iulie 1860 — cu 18 000 de galbeni — tocmai pentru a servi acestui scop.

După plecarea lui Gheorghe Năstăseanu în Italia, pe la începutul lunii septembrie, în acţiunea de organizare a „Muzeului de pictură" şi, mai apoi, a Şcolii de arte frumoase, începe să apară tot mai frecvent numele pictorului Gheorghe Şiller, care va deveni de-acum încolo unul dintre colaboratorii permanenţi ai lui Gheorghe Panaiteanu-Bardasare. El studiase pictura la Veneţia, timp de 15 ani (1840—1855), cu maestrul Natale Schiavoni, tatăl lui Giovanni şi cu Felice Schiavoni, fiul celui dintîi şi, bineînţeles, fratele celui de al doilea. A revenit la Iaşi cu trei ani înaintea lui Panaiteanu, adică în 1855, fiind folosit de Ministerul Instrucţiunii Publice la diverse acţiuni cultural-artistice, fără să-l fi angajat în vreo slujbă de stat. Aşa se face, că la 12 septembrie 1860, Panaiteanu primeşte ordin de la Minister să ridice, *împreună cu Gheorghe Şiller*, toate lucrările de artă depozitate la Biblioteca şcoalelor, al cărei sediu era în localul fostei Academii Mihăilene, pentru a le pregăti în vederea inaugurării Muzeului. Au fost preluate cu acest prilej, la 18 septembrie 1860, „pe seama şi răspunderea pictorului Panaiteanu, ca director al Muzeului de pictură", dar şi pe semnătura lui Gheorghe Şiller, 28 de tablouri în ulei, 18 mulaje in ghips şi 98 de litografii[19]. Din cele 28 de tablouri, 13 fuseseră adunate cu vremea, de Gheorghe Asachi, la Academia Mihăileană, iar 15 reprezentau colecţia de pictură donată în 1847 de Scarlat Vârnav şi care ajunsese la Epitropia din Iaşi — după multe vicisitudini — abia în 1850. Printre cele dintîi, remarcăm: „Isus binecuvîntînd" şi „Răstignirea" de Giovanni Schiavoni, „Portretul pictorului Năstăseanu" de Gheorghe Lemeni, „Grigore Ghica Vodă" de Niccolo Livaditti, „Portretul lui Ştefan cel Mare" de Constantin Lecca şi „Sacerdot" de Panaiteanu însuşi. Mult mai valoroase erau operele donate de Scarlat Vârnav, cuvenindu-se a fi relevate în mod deosebit: „Cezar primind

---

[18] Cf. M. Kogălniceanu, „Prescriptum verbale", rev. „Ateneul Român", anul I nr. 1, Iaşi, septembrie 1860, pp. 13—14. (Întrucît în toate materialele blibliografice care se referă la această trimitere a lui Gh. Năstăseanu în Italia, se afirmă că el trebuia să execute copii după opere celebre, pentru a înzestra muzeul cu ele, este momentul să precizăm că potrivit acestui „Prescriptum verbale" semnat de M. Kogălniceanu, copiile erau destinate — ca modele — Şcolii de pictură ce urma să se înfiinţeze şi nu muzeului. Precizarea se impune cu atît mai mult, cu cît în art. 2 al „Proiectului pentru formarea unui Muzeu Naţional în arta picturii" prezentat de Gh. Năstăseanu, la 21 iulie 1859, Ministerului Instrucţiunii Publice din Iaşi se prevedea deosebit de categoric: „În Galeria Naţională nu se vor primi decît tablouri originale de autori cu reputaţie, căci primind mediocrităţi vom forma răul gust". Tot la acest articol, Gh. Năstăseanu critica „Onorabilul Minister.. de la fraţii noştri valahi care stimulaţi de bunele lor voinţi au fondat la Bucureşti un Muzeu Naţional de toate soiurile (pentru studenţii români — n. n. M.P.) astfel încît, crezînd că face bine, au făcut cel mai mare rău.." — Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Fond Minist. Cult. şi Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, f. 6).

[19] Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Fond Minist. Cult. şi Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, filele 88—89.

capul lui Pompei“ atribuită atunci lui Rubens şi acum lui Caravaggio, „Judith şi Holofern“ de Pietro-Liberi, „Portret“ de Philippe de de Champaigne, „Cafenea flamandă“ de Egbert van Heemskerk cel Tînăr, „Pieta“ şi „Fecioara în extaz“ atribuite lui Murillo ş.a. „Pînzele acestea — relata mai tîrziu Panaiteanu — erau atît de deteriorate, încît nu se mai cunoştea nimic din sujetul lor ! Salvarea ... de o totală nimicire se datoreşte eminentului pictor şi restaurator Gheorghe Şiller, carele a ştiut să le ridice aspectul lor cel frumos de astăzi“[20].

Pe la mijlocul lunii octombrie, Ministerul Instrucţiunii Publice adaugă la modesta colecţie a noului Muzeu încă şase tablouri : „Cavaler în zale“ şi „Portretul lui Alexandru Ioan Cuza“ de Gheorghe Năstăseanu, „Unirea Principatelor“ şi „Ştefan cel Mare cu arcaşii“ de Theodor Aman, un portret al mitropolitului Veniamin Costache semnat de un oarecare A. Kauffmann şi un portret anonim.

Dîndu-şi seama că tot ce adunase pînă aici constituia „o prea neînsemnată colecţiune pentru a merita pomposul titlu de Muzeu“, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare stăruie „prin necontenite rugăminţi“ pe lîngă prietenul său Costache Dasiade, avocat ieşean, izbutind „a-l îndupleca să dăruiască colecţiunea sa de 30 de tablouri noului Muzeu, însă sub condiţiunea ca nici o dată să nu se strămute tablourile sale din Muzeul ieşean, mai ales în vederea deciziunii ce s-a luat atunci de a să strămuta reşedinţa domnească din Iaşi la Bucureşti“[21]. Pentru „asemenea lăudabilă faptă“, lui Costache Dasiade i s-au adus mulţumiri publice prin Decretul domnesc nr. 15.480, care a fost dat publicităţii „spre obştească apreţuire“[22]. Colecţia sa de tablouri a intrat în patrimoniul Muzeului pe la mijlocul lunii octombrie, cele mai multe dintre lucrări fiind anonime şi copii, sau de pictori cu totul obscuri. Cîteva însă — atribuite unor maeştri ca François Boucher, Angelica Kauffmann, Christian Dietrich, sau unor anonimi spanioli şi olandezi din secolul al XVII-lea — sînt apreciate şi astăzi pentru valoarea lor artistică.

Cu cele 64 de tablouri adunate pînă acum, ca şi cu cele 98 de litografii şi 18 mulaje s-a procedat la organizarea Muzeului, căruia i s-au rezervat — în imobilul amintit mai sus — trei saloane la etajul întîi. Deschiderea a avut loc în ziua de 26 octombrie 1860, cînd s-a celebrat — în acelaşi local — şi inaugurarea primei Universităţi moderne din ţara noastră.

La solemnitate, al cărei început a fost anunţat cu 21 de lovituri de tun, au participat domnitorul Alexandru Ioan Cuza, Consiliul de Miniştri în frunte cu Mihail Kogălniceanu, „domnii reprezentanţi ai puterilor străine“, reprezentanţi ai municipalităţii şi ai corporaţiilor, „deputaţiunile de profesori şi de magistraţi districtuali“, membrii Societăţii de încurajare la învăţătură, seminariştii de la Socola, două fanfare militare etc.[23].

---

[20] Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Minist. Instr. Publ., ds. 426/1893, filele 159—160.

[21] *Idem*, f. 161.

[22] Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Fond Minist. Cult. şi Instr. Publ. Moldova, ds. 518/1859, filele 98—99 ; 133—135 şi 138.

[23] Programul festivităţilor a fost întocmit de M. Kogălniceanu şi a fost publicat sub formă de afiş. Un asemenea afiş se păstrează la Muzeul literaturii din Iaşi. Vezi şi Claudiu Paradais, op. cit., p. 5—6.

Patrimoniul Muzeului continua să fie totuşi destul de precar şi trebuia dezvoltat pentru a consolida însăşi poziţia instituţiei. Întrucît fondurile destinate achiziţiilor erau neînsemnate, Gheorghe Panaiteanu se vede silit să apeleze tot la generozitatea colecţionarilor. După cum ne relatează el însuşi, „aflînd că marele patriot şi amator de arte ... Costache Negri posedă o frumoasă galerie de tablouri vechi originale, a insistat cu toată căldura pe lîngă dînsul, care venise atunci la Iaşi de la Constantinopol, unde era ambasador ... să o pună vremelniceşte în noul Muzeu ieşean. D-l Negri, judecînd că tablourile sale ar fi de mare utilitate pentru junimea studioasă, a consimţit la propunerea făcută" împuternicindu-l pe Panaiteanu „a ridica tablourile de la domiciliul profesorului Nicolae Ionescu[24] şi a le depune în zisul Muzeu ... ceea ce s-a şi făcut ... la 7 aprilie 1861, contra unei adeverinţe de primire"[25]. Colecţia lui Costache Negri, compusă din 39 de tablouri, cuprinde piese cu atribuiri dintre cele mai ilustre : Van Dyck, Nicolas Poussin, Tintoretto, Veronese, Salvator Rosa, Carlo Dolci, Giulio Romano, Francesco Solimena, Guido Reni, Jan Horemans cel Bătrîn, Jan Both etc. Depuse „vremelniceşte" iniţial, aceste lucrări au fost cumpărate ulterior de către stat şi incluse definitiv în patrimoniul Muzeului, la 10 iulie 1874, în urma unor îndelungate tratative purtate de Gheorghe Panaiteanu cu Costache Negri, cu Mihail Kogălniceanu, cu generalul Christian Tell, cu Titu Maiorescu şi cu alte personalităţi ale vieţii social-culturale, care s-au perindat prin funcţii de răspundere în acest interval de timp. Subliniem însă că obiectul acestor tratative complicate nu l-a constituit nici pe departe preţul la care trebuiau cumpărate lucrările, ci numai căile de achiziţionare a lor ; Costache Negri, care spunea că „... înainte de a fi negustor de tablouri", el consideră că „Statul are alte nevoi mult mai însemnate, unde să-şi verse banii", refuza categoric, după expresia lui Mihail Kogălniceanu, „a trece prin purgatoriul formalităţilor guvernamentale şi parlamentare ... mai ales cînd la mijloc" era „o donaţiune mai mult decît o vînzare"[26]. Într-adevăr, evaluate de Gheorghe Panaiteanu şi Gheorghe Şiller la suma de 114.115 lei, cu menţiunea „după starea actuală a ţării", Costache Negri a consimţit, în cele din urmă, să cedeze tablourile cu mai puţin de jumătate din evaluarea iniţială, care şi aşa era derizorie, nereprezentînd — după opinia de versat colecţionar a lui Mihail Kogălniceanu — nici măcar costul unei singure opere din cele 39. Asemenea lui Costache Dasiade, Costache Negri şi-a cedat şi el colecţia tot cu clauza „ca tablourile să rămîie neclintite totdeauna în Iaşi"[27].

Potrivit unei situaţii întocmite de Gheorghe Panaiteanu-Bardasare în 1880, după 20 de ani de existenţă, patrimoniul Muzeului însuma 184 de tablouri româneşti şi străine, cele mai multe dintre ele fiind donate de colecţionari particulari. Pe lîngă cei amintiţi pînă acum, în situaţia respectivă mai figurează ca donatori — cu una sau mai multe lucrări — Iancu Fătu, Ion Aivas, Theodor Codrescu, Iordachi Beldiman, principesa Adela Moruzi,

[24] Vezi cat. nr. 15. Cf. M. Paradaiser, „Cat. Gh. Panaiteanu-Bardasare" cat. 15.
[25] Cf. Arhivele Statului Bucureşti, Minist. Instr. Publ., ds. 426/1893, f. 164.
[26] Cf. A. D. Atanasiu, „*Colecţia Costache Negri* în Pinacoteca din Iaşi", rev. „Arhiva", anul XVIII, nr. 1, 2, 3 şi 4 din 1907, pp. 119—120.
[27] Idem, pp. 113—114.

domnişoara Diamandescu Alexandrina, Iancu M. Codrescu ş.a. Cel din urmă, de pildă, „a hărăzit Muzeului 18 tablouri, din care însă — preciza Panaiteanu — şapte diverse reproduceri“[28].

Mişcat de ofrandele acestor colecţionari, directorul instituţiei făcea, la 7 iunie 1880, următoarea propunere către Minister: „Pinacotheca de aici, aproape în totalitatea ei fiind compusă din donaţiuni oferite de cetăţeni patrioţi şi generoşi, s-ar cuveni din partea locului competent a li se face un semn de recunoştinţă prin care s-ar deştepta şi mai mult simţul dărniciei străbune. Spre a se îndeplini această datorie..., subsemnatul au fost şi este de părere a se introduce aşa-numita „Carte de aur“ în care să se scrie cu litere mari aurite numele donatorilor şi tot în acelaşi timp să se zugrăvească portretele lor de către cei mai eminenţi dintre junii pictori de aici, pentru ca astfel să se perpetueze memoria inimilor generoase generaţiilor viitoare. Această măsură va produce desigur fructele cele mai salutare, atît pentru dotarea şi prosperarea acestei Pinacoteci lipsită de fonduri, cît şi pentru încurajarea artelor indigene care în momentul de faţă nu puţin suferă de nepăsarea publicului nostru ieşean“[29].

Cartea de aur a donatorilor, aşa cum a preconizat-o el, nu s-a întocmit niciodată, iar portretele acestora — cu două-trei excepţii realizate mult mai tîrziu — nici ele n-au fost zugrăvite vreodată. Cu toate acestea, donaţiile n-au stagnat, iar patrimoniul Muzeului a continuat să crească atît pe calea aceasta, cît şi prin unele achiziţii efectuate de stat. În categoria celor din urmă intră o serie de lucrări executate de pictori români ca Emanoil Bardasare, Constantin Lecca, Gheorghe Panaiteanu, Constantin Stahi, Theodor Aman, Nicolae Grigorescu şi chiar Ion Andreescu.

Pînă la 15 octombrie 1892, cînd se retrăgea la pensie, Gheorghe Panaiteanu-Bardasare izbutise să colecţioneze 214 lucrări de artă românească şi străină. Instituţia prinsese rădăcini adînci în viaţa culturală a oraşului, devenind un focar de educaţie estetică şi civică pentru public, un nucleu luminos în jurul căruia începuse să graviteze întreaga mişcare plastică din Moldova.


## GHEORGHE PANAITEANU-BARDASARE — NOUVELLES DONNÉES ET ÉCLAIRCISSEMENT SUR LA FONDATION DE LA PINACOTHÈQUE DE IASSY

### Résumé

L'idée de l'organisation d'un musée de peinture et d'une école des beaux arts à Iassy, preocupait Gheorghe Panaiteanu-Bardasare depuis la période quand il se trouvait à München. D'après ses déclarations, en 1846 il avait reçu de la part de Scarlat Vârnav, ardent patriote


[28] Cf. Arhivele Statului Iaşi, Fond 183, ds. 3/1880, f. 83.

[29] Idem, f. 158. (În 1901, luînd în primire direcţia Pinacotecii şi a Şcolii de bele-arte din Iaşi, Emanoil P. Bardasare dădea la casare o aşa numită „Carte de aur a donatorilor“ pe care o prelua de la antecesorul său C. D. Stahi. Credem că aceasta nu putea fi decît un concept al „Cărţii de aur“ pe care o proiectase Gh. Panaiteanu, pentrucă dacă aceasta ar fi fost realizată aşa cum o gîndise primul director al celor două instituţii, casarea ei nu ar fi avut nici o justificare. Cf. Arhivele Statului Iaşi, Fond 183, ds. 7/1901, f. 10; Emilia Armeanu, *„Din istoricul Pinacotecii din Iaşi“* S.C.I.A. Seria Arta plastică, Tom. 13, nr. 2, 1966, p. 265.

moldave, alors étudiant à Paris, le catalogue d'une collection des tableaux flamands, hollandais, français, italiens et espagnoles. Celui-ci les avaient achetés le 20 décembre 1845, dans la capitale de la France, à l'occasion de l'enchère de la célébre collection d'art, du marquis Aguado de Las Marismas. En même temps, avec le catalogue, Scarlat Vârnav lui a envogé une lettre „... en le priant de lui communiquer ce qu'il doit faire avec ces tableaux.., Panaiteanu lui a repondu: qu'il mette les fondements d'un musée des tableaux dans la capitale Moldave, en vue de sa impérissable mémoire". Conformément à ces reccmandations, Vârnav fait donation en 1847 au Conseil d'administration de l'enseignement publique de Iassy, sa collection d'art, composée de 15 peintures attribués aux célébres peintres européens comme : Rubens, Murillo, Eustache Le Sueur, Philippe de Champaigne, Teniers ecc. „dans l'espoir de se constituer petit à petit une galerie nationale des tableaux". C'est la prèmiere dèmarche efficiente faite par Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, en vue de l'organisation du musée d'art de Iassy. Ses actions pour realiser ce but acquériront toute fois un caractère plus constant et systématique après son retour dans son pays. Il a solicité plusieurs fois au Ministère de l'Instruction Publique de lui confier l'organisation d'un musée de peinture et d'une école de beaux arts à Iassy, en présentant les projets de ces deux institutions.

Après l'Union des Principautés, les circonstances deviennent favorables pour la réalisation des projet initiés par Gheorghe Panaiteanu-Bardasare. Dans la séance de l'Assamblé Legislative du 30 juin 1860 l'on a voté pour la création d'un musée de peinture, en ajouant dans le budget du pays, les sômmes nècessaires pour la fondation. Le 29 août 1860, par l'ordonnance princière nr. 9223 Gheorghe Panaiteanu-Bardasare est nommé comme directeur du musée et le 12 septembre 1860 reçoit l'ordre du Ministère de ramasser toutes les ouvrages d'arts dépositès à la Bibliothèque des écoles, collection qui sera complété ultérieurement avec la donation de l'avocat Costache Dasiade, composé de 30 travaux d'arts. Avec les 64 tableaux, 98 lithographies et 18 moulages, on a procédé a l'organisation du musée, qui a été instalé dans les trois pièces de l'imeuble du „hatman" Alecu Rosetti Roznovanu. L'inauguration a eu lieu le 26 octobre 1860, quand on a fèté égalcment, l'inauguration, dans le même édifice, de la prémière Université moderne de notre pays.

Au patrimoine initial sont ajoutés ulterieurement les répartitions, faites par le Ministère, la collection du Costache Negri, ainsi que les donations faites par Iancu Fătu, Alecu Donici, Ion Aivas, Teodor et Iancu Codrescu, Ion Beldiman ecc. Vers le 15 octobre 1892, quand Gheorghe Panaiteanu-Bardasare passait à la relaite, il avait réussi de rassembler 214 ouvrages d'arts roumains et étrangèrs. Cette institution avait pris des profondes racines dans la vie culturelle de la ville, devenant un important facteur d'éducation esthètique et civique pour le publique, un noyau autour duquel avait commencé se dérouler le mouvement de l'art plastique de la Moldavie